

ANOTACE

NODL, Martin – SOMMER, Petr (eds.): *Jeden den ve středověku*. Praha: Lidové noviny, 2014. 216 s.

Osmdesátiny významného českého medievalisty prof. Františka Šmahela se staly podnětem pro jedenáct jeho kolegů a žáků k přiblížení detailního obrazu jednoho středověkého dne s cílem předložit čtenáři informace o společnosti této doby a jeho mikrosoučásti. Autoři jednotlivých studií vycházeli přitom z faktu, že takový každodenní obraz života ve středověku probíhal v určeném i omezeném prostoru. Člověk byl příslušníkem své vsi nebo města, málokdy z tohoto mikroregionu vycházel, jeho komunikační možnosti byly značně omezené. Uvnitř jednoho prostoru existovaly různé formy života odlišných sociálních skupin: život šlechtice nebo dokonce panovníka představený v jednom dni probíhal jinak než život jeho knechtů, podobně jako v případě středověkého učence. Společným jmenovatelem pohledů do vybraného středověkého prostředí byl zvolen den 16. října 1410 (svátek sv. Havla), což umožnilo vybraná prostředí sledovat ve fiktivním, ale přesto pravděpodobném srovnání termínu, který býval přechodem mezi aktivní a klidovou částí roku a současně ve zvolených souvislostech dovoľoval akcentovat prvky obou těchto částí roku. Den sv. Havla zaujímal ve středověkém kalendáři významné místo; spolu se dnem sv. Jiří (24. dubnem) rozčleňoval rok na letní a zimní pololetí. Tato pololetí odpovídala rozdílným částem agrárního cyklu, přinášela odlišné pracovní návyky a měnila i další souvislosti každodenního života.

Ve svých pokusech o závěrečná shrnující konstatování vycházeli autoři dozajista ze zjištění F. Šmahela, která představil ve vlastní monografii *Mezi středověkem a renesancí* (Praha 2002), v níž charakterizoval českou společnost za vlády Karla IV. a Václava IV. jako společenství, které v důsledku příznivých podmínek vytvořených kolonizací, rozvojem měst i řemeslné výroby a v neposlední řadě pak v důsledku příznivé okolnosti, že Karlovou zásluhou neobyčejně vzrostl mezinárodní význam českých zemí a Prahy jako dynastického zázemí a metropole říšského panovníka, procházelo dynamickým rozvojem, a jež se v leckterém ohledu přibližovalo úrovni dříve rozvinutých a vyspělejších oblastí západní a jižní Evropy.

Autoři vycházeli z různých typů pramenů rozličné hodnotové úrovně. Jejich snažení je možné považovat za pokus, jejichž výsledky vypovídají o úrovni jednotlivých medievalistů a o medievalistice jinak (přesněji) než teoretické úvahy o oboru, jeho metodice a oborových i lidských potenciálech. Jen letmo si připomeneme jedenáct jmen s jejich tématy.

Všední příběh z všední každodennosti předhusitského regionu Slánska představil s notnou dávkou vlastní fantazie Josef Žemlička (s. 9–27). Čtenář je vtažen do atmosféry města Slaný s typickými obrázky jeho života. Za konkrétním příkladem venkovského života se vydal Jan Klápště do vesnice Úhonice, ležící jihozápadně od Prahy coby majetek premonstrátské kanonie na Strahově (s. 29–44). Na tomto agrárním sídlišti, obývaném 24 sedláky a 9 podsedy, je barvitě přiblížen venkovský život na počátku 15. století, jeho stavební podoba, v níž se uplatňovaly tři základní materiály: dřevo, hlína a kámen. Pramenná svědectví, na něž byl autor odkázán, ukazují středověkou vesnici jako svět práce. Její každodenní život byl zcela jistě mnohem složitější a pestřejší, doklady „nepracovních aktivit však zůstávají značně skromné“. Všechny projevy duchovní kultury, které eviduje archeologie středověku, nedokáží plnohodnotně odvodit kulturní systém, který mohl fungovat na jednom místě v krátkém časovém úseku.

Následujících šest studií si zvolilo do svého názvu označení „jeden den“. Nejdříve s pomocí kvalifikovaného průvodce Martina Wihody navštívíme hrad Kaltenštejn ve Slezsku (nedaleko

Červené Vody) v jeho spíše chátrající podobě (s. 45–55). V závěrečné poznámce se autor sympaticky přiznává, že „jeden den“ na tomto hradě si jednoduše vymyslel, i když ne tak beze-zbytku. Poté se s pomocí Petra Sommera přesuneme do Sázavského kláštera (s. 57–88). Navštívíme kulisy klášterního společenství, při němž defilují parametry středověké každodennosti jako jakýsi „rastr“, na jehož pozadí se odehrávají konkrétní denní události, které se odvíjejí podle benediktinského úzu, a to tak, že světlá část dne měla 12 hodin, stejně jako jeho temná část; z toho vyplývá, že denní hodina byla jinak dlouhá než noční. Další „jeden den“ strávíme s Václavem Žůrkem na královském dvoře Václava IV. (s. 117–129); při jeho stylizaci musel Žůrek usuzovat z analogie a historického kontextu Václavovy vlády, která mu dovolila rekonstruovat vcelku poklidný průběh králova dne. Král prožíval svůj den v rámci dvora u sv. Benedikta na Starém Městě pražském nedaleko dnešní Prašné brány. Navštívil ranní mši ve zdejší kapli, pak se dopoledne věnoval vladařským povinnostem a poradě s nejbližšími spolupracovníky. Po vydatném obědě se pravděpodobně vydal na dlouhou procházku centrem čtyřicetitisícové metropole. S postupujícím večerem v kruhu svých blízkých následně holdoval vínu, což podporovalo jeho sklon k unáhleným rozhodnutím. Čtvrtek 16. října 1410 ukončil Václav IV. dost možná v podroušeném stavu a náležitě povzbuzen svými kumpány se nejspíš ještě odhodlal k pozdní návštěvě lázni, neboť lazebnice patřily, stejně jako obecně známá jeho vášeň pro slabší pohlaví, k obrazu tohoto panovníka. Robert Novotný si při výběru „jednoho dne urozených“ (s. 131–142) vybral osobnosti vskutku reprezentativní: kravašského pána Lacka a Čeňka z Vartenberka, jež spojovala náklonnost k reformnímu hnutí a k postavě Jana Husa. Složitosti doby jsou promítnuty do životních osudů těchto dvou šlechtických „veličin“. Další „den“ je věnován popisu středověkého učence z pera Pavla Soukupa (s. 143–163). „Pokud by mělo jít o typickou denní náplň, nebylo by příliš co vyprávět. Středověký vzdělanec prostě studoval, četl nebo psal, a to pravděpodobně po celý den, přerušován jen nezbytnými potřebami ducha a těla, modlitbou a jídlem“, uvádí Soukup. Přibližná doba byla však léty, kdy intelektuálové zdaleka jen neseděli ve svých pracovnách, nýbrž se zapojovali i do veřejného dění. Proto musel autor najít, co bylo typické pro portrét pražského učence a postihnout některé rysy a úkony jeho každodenního života, jehož specifícností byla těsná vazba na pražskou univerzitu. Rok 1410 byl přirozeně úzce spojen s Janem Husem, jemuž je věnována zvláštní pozornost. „Třešničku na dortu“ představoval „jeden den středověkého manželství“ v podání Pavliny Rychterové (s. 179–195). Ve středověké společnosti, jejíž světonázorové a zkušenostní horizonty definovala křesťanská věrouka a katolická církev, bylo manželství jednoznačně svazkem muže a ženy. Na oba pak byly kladeny vysoké ideologické nároky, jak nám může prozradit drobná příručka jihočeského zemana a intelektuála Tomáše Štítného, napsaná v češtině; její autor coby laický teolog v ní radil manželům a snoubencům, jak „si počínat před uzavřením manželství a následně v něm“. Den středověkého manželství končil v soukromí manželského lože.

Zbývající tři studie nahlíží do rozporuplných oblastí každodennosti. Situaci ve středověkém stavebnictví přibližuje Miroslav Kovář (s. 89–115), jenž vycházel z písemných pramenů klášterních kronik a od 13. století také z účetních knih, přibližujících rovněž životopisy významných stavebníků. Velkým problémem při studiu středověkého stavebnictví se ukázal fakt, že neexistuje jednotné označení pro jednotlivé stavební formy, náradí a stavební materiál. „Zákoutí“ spojená s rektorským úřadem na tří fakultní Karlově univerzitě do roku 1410 se snažil rozkrýt Martin Nodl (s. 165–177); stranou nezůstaly málo známé obtížné a zdlouhavé procedury kolem rektorské volby, která patřila ve srovnání s ostatními evropskými univerzitami k jedné z nejkomplicovanějších, což bylo způsobeno zejména rozdělením univerzity na čtyři národy. K dotvoření obrazu vlastní volby je pak přiblížena tato procedura do rektorského úřadu osobou

Jana Husa po svátku sv. Havla v roce 1409, což bylo spojeno s reformou univerzitních statut po vydání Kutnohorského dekretu. Detaily spojené s jeho volbou a s uvedením do úřadu byly aktuální v souvislosti s nadcházejícím 600. výročím Mistra upálení v roce 2015. Závěrečný příspěvek Pavlína Cermanové s názvem *Poslední den světa v husitských vizích: Zjevení Martinovo* (s. 197–209) se váže ke dnům 10.–14. února 1420, kdy někteří husitští kazatelé vypočítali na uvedená data (mezi svátkem sv. Scholastiky a sv. Valentýna) konec starého hříšného světa. Obrazy pomyslného vidění jednoho z husitských bratří, Martina, nám přibližuje představy pikartů, hlásající jednotu Boha a světa.

Anotovaný nepříliš rozsáhlý sborník studií českých medievalistů se zaměřil na konkrétní datum z předhusitského období v českých zemích, které jim umožnilo sledovat vybrané úseky ze života společnosti až do neuvěřitelných detailů, i když většinou s přispěním dílny vlastní tvůrčí fantazie. Jistá tematická roztržitost potvrdila již v úvodu zmíněnou obavu, že při hledání zhruba stejně vyrovnané výpovědi budou hrát svou roli postupy a úroveň slovní ekvilibristiky jednotlivých autorů v oblastech, v nichž se představují.

František Čapka

MATĚJEK, Marek: *Dětský svět ve středověku*. Ostrava: Moravapress, 2014. 128 s.

Autor pojal zvolené téma nápaditě, protože mohl svůj výklad opřít o bohatou relevantní literaturu, starší i novější, a také zejména o zahraniční prameny. Pro poznání života dětí ve středověku mu nezůstaly stranou i archeologické prameny, které vyplňovaly bílá místa pro tuto oblast, ať se jednalo o informace demografické včetně předmětů denní potřeby, mobiliáře, nádobí, oblečení a také předměty ze „světa“ hraček. Dalším nepostradatelným zdrojem informací byla pro něj ikonografie; právě obrazové prameny nám mohou zprostředkovat mnohé představy o rodičovských citech. Nedílnou součástí Matějкова zájmu bylo místo dětí v křesťanské symbolice a v celé křesťanské společnosti.

Rozdělení monografie do velkého počtu kapitol a kapitolok vycházelo z pečlivě provedeného přehledu života dětí v rozdílných podmínkách (ves, město, hrad, klášter) napříč časem, aby tak bylo možné sledovat rodinné a příbuzenské vztahy a podmínky, v nichž děti vyrůstaly a dále se rozvíjely v odlišných společenských strukturách. Zvláštní pozornost byla také věnována biblickým, teologickým a antropologickým východiskům obrazu dítěte a rovněž obrazu ženy ve středověké společnosti, a to ze tří úhlů – germánská žena, žena z pohledu Bible a žena ve vztahu k muži. To se ukázalo jako klíčové pro porozumění rozdílného přístupu k chlapcům a dívkám z hlediska jejich vzdělávání a výchovy. V sledovaném období nepřežilo 30 až 40 % dětí své dětství s oběma biologickými rodiči. Více než třetina dětí žila v nově vytvořených nebo náhradních rodinách. Rozhodující roli ve výchově dětí sehrávala matka. Měla také zásadní vliv na jejich vzdělávání a výchovu, a to i u větších dětí. I otec sehrával důležitou roli ve výchově dětí: měl je vést, instruovat a kárat. Přitom otcovská láska byla výrazně odměřenější než láska mateřská.

Během tisíce let středověku se postoj k dětství vyvíjel. Dítě, sledované od období těhotenství přes jeho narození, dětství v rodině, následně v prostředí kláštera nebo v pracovním procesu, nacházelo centrální místo v křesťanské společnosti, a to jak v privilegovaném a šťastném rodinném prostředí, tak také ve většinové společnosti – v rodině rolníka, řemeslníka a rovněž ve společenské „spodině“, v prostředí chudáků, tuláků coby dítě „ulice“. V důsledku silné mortality docházelo k častým proměnám rodiny. Děti vyrůstaly mnohdy s nevlastními rodiči. Vlastní rodinu také opouštěly při vstupu do kláštera nebo při odchodu do učení, na studia či „na cesty“.

Venkovské děti bydlely obvykle až do svatby se svými rodiči, naopak městské děti a děti z šlechtického prostředí byly často nuceny opouštět rodinu v době, kdy byly ještě malé; mladí šlechtici odcházeli do jiného šlechtického prostředí, aby se připravovali na budoucího rytíře, mladí řemeslníci putovali do učení, a to často daleko od domova. Podobně to bylo s odchody sirotků a jiných bezprizorných dětí z nižších sociálních vrstev. Speciální pozornost věnuje autor biblickým, teologickým a antropologickým východiskům obrazu dítěte. Obšírně přibližuje Matějek dva, na první pohled značně vzdálené světy: každodenní svět rytíře a stejně časově vymezený svět mnicha. Oba tyto světy spojoval hluboký cit: v případě rytíře se jednalo o lásku k milované ženě, v druhém případě šlo o lásku k Bohu. Středověké děti sledujeme v prostředí rodiny, při práci, při hře, na modlitbách a také „na cestách“.

Cílem představené poněkud útlejší práce nebylo, jak uvádí autor, „nastolit nový směr bádání, ale poskytnout základní vhled do problematiky a východisko pro další studium ... vytvořit syntézu dosavadních výsledků a odhalit stopy rodičovské lásky, případně korigovat zažitě nesprávné představy“. Autor si byl vědom toho, že v možnostech práce není pojednat téma v celé jeho šíři jak časově, tak i teritoriálně. Přesto jsou přehledně představeny různé etapy života dítěte v rozličných prostředích a činnostech středověké společnosti latinského Západu ve světle tehdejších životních podmínek a při sledování jejich každodenního života v různých společenských vrstvách.

Jak již bylo naznačeno, autorova dokonalá znalost pramenů je impozantní. Kvalitu práce podtrhuje zejména její koncepce pro svou preciznost a různorodost pohledů. Po formální stránce je standardně vybavena, jazyková úroveň splňuje veškerá užívaná kritéria. Vznikl tak ucelený a velmi dobře skloubený soubor pohledů na každodennost, který dané téma zasazuje do širších kontextů dobového dění. Kniha je čtenářsky atraktivní nejen pro odborníky, ale zejména pro širší laickou veřejnost, proto stojí za přečtení; na škodu je poměrně její nízký náklad. Mohla by se stát i jistým vzorovým příkladem pro obdobné práce.

František Čapka

ČECHURA, Jaroslav: *Sex v době temna. Sexuální život na českém jihu v prvním století Schwarzenberků (1660–1770)*. Praha: Rybka Publishers, 2015. 654 s.

Z dílny předního českého medievalisty, specializujícího se na novověké hospodářské a sociální dějiny Čech ve střeoevropském kontextu, J. Čechury se objevilo na knižních pultech rozsáhlé dílo, které se poprvé v české historiografii zabývá tématem sexuálního života našich předků v průřezu více než sta let na „českém jihu“, na rozlehlém a lidnatém třeboňském panství. Autor si klade základní otázku: byl sex v časech „temna“ tabu nebo nebyl? Jak byla sexualita vnímána tehdejší společností a jak byla prožívána samotnými aktéry sexuálních skutků? S tím úzce souvisely otázky, čím byla a jakou podobu měla láska, jakou roli hrál v tehdejší životě tzv. sňatkový pragmatismus a s ním spojený slib manželství? Neméně zajímavé znějí odpovědi na vyslovené úvahy o předmanželském sexu a s tím často související otěhotnění neprovdaných žen s následkem narození nemanželských dětí. V práci najdeme i odpovědi na podobu trestu za sexuální delikty, počínaje znásilněním a incestem konče. Jistě zajímavé je přiblížení sexuálních praktik a antikoncepčních prostředků. Touto svou poslední prací Čechura navazuje na více než pět desítek svých knižních titulů, které se tematicky soustřeďují na poddanské vztahy, každodennost, rebelie, kriminalitu, stavovskou politiku nebo tradiční kulturu venkova.

Práce se opírá o bohatý archivní materiál ze Státního oblastního archivu Třeboň, jemuž vydatně sekundovaly oba další českokrumlovské archivy coby pracoviště třeboňského archivu. Systematickou heuristikou, doslova „krok za krokem“ se přibližoval k tomu, jak sex a jeho různé projevy vnímali jejich skuteční aktéři. Jihočeský venkov a projevy jeho obyvatel nesleduje pod úhlem pohledu aristokratů, jejich úředníků či intelektuálů a církevních mravokárců, ale jako součást optiky jejich každodennosti. V prostudovaných pramenech se nacházely odpovědi na intimní otázky sexuálního života tehdejší společnosti.

Čechurova publikace přesahuje rámec vymezené sexuální problematiky. Nastavuje „zrcadlo“ vztahu zdejší vrchnosti, knížat ze Schwarzenberku, k trestání sledovaných aktů podle tradičních nepsaných zvyklostí, přičemž se nevyužívaly platné zemské normativy. Ve vztahu k delikventům zaujímal často individuální přístup a přihlíželi k širším souvislostem vzniklého činu. Tento postoj charakterizoval paternalismus zdejší vrchnosti – aristokrat byl nejen pánem, ale i „otcem a ochráncem“. Výpovědní schopnost bohatě zastoupených pramenů mu dovolovala poznat některé detailní aspekty každodenního života poddaných z jiné než pracovní stránky, orientované právně historicky, popřípadě moderněji – sociálně historicky. Autor se snaží obě pojetí nahradit antropologickým pohledem. V práci je nahrazena dosavadní centristická orientace „shora dolů“ (respektive z „centra na periferii“), která již tradičně vytvářela zeď nepochopení života na zaostalém venkově přístupem sociální analýzy venkovské společnosti. Dějiny „zdola“ umožňují sledovat perspektivu každodenního života obyčejného člověka, jak se odehrával v prostředí venkovských osad, vsí a samot, tedy v obyčejném světě nepriviligovaných lidí ve svých obvyklých rytmech i v neobvyklých, nečekaných situacích. Základním úhlem poznání je pak jednání a chování jednotlivců, žen i mužů, zachycené prostřednictvím jejich činů, kontextů, ale i drobných stop, které zanechalo v minulých dějích. Ono chování se vyznačovalo nekonečnou pestrostí a variabilitou, a to jak v rodině, v obci, v sociálních situacích, stejně jako sexuálních interakcích, tak ve vztazích k církvi či k správnímu aparátu, případně k samotné vrchnosti. Krátce řečeno: prostý člověk v minulosti nebyl jen objektem dějin, ale naopak subjektem, jejich aktivním činitelem. Ukazovalo se, že dějiny „zdola“ nabízejí jakousi alternativní cestu, poskytují bázi pro bohatší syntézu minulosti, ale i každodenního života a obohacují stejně jako relativizují závěry sociálních, politických i vojenských dějin s cílem nabídnout co nejkompexnější pochopení společnosti obyčejných, nepriviligovaných lidí.

Archivní studium a mikrohistorický přístup otevřel autorovi cestu k jednotlivým historickým aktérům sexuálních deliktů. Základní skutečností Čechurovy monografie bylo, že sexuální aktivity jakožto specificky lidské konání nejsou chápány jako nějaké abstraktní či vypreparované konstrukty, ale naopak jsou zakotveny do každodennosti. Studium velkého souboru výslechových protokolů mu nepřinášelo jen nějaké „košilaté“ příběhy vypovídající o setkávání muže se ženou, jež nezůstalo bez následků. Převážná většina těchto sexuálních příběhů se dotýkala daleko širší, každodenní sociální reality přiblížených aktérů. A tak se dozvídáme třeba, kde dotyčný nebo dotyčná sloužili, jak dlouho, zda tam docházelo k nějakým abnormalitám, jako například ke konfliktu se sedlákem, selkou, měšťanem. Zjistíme, kde se služba odehrávala, zda v rodné, v sousední nebo vzdálené vesnici či městečku, zda se jednalo o selské děti, služebné nebo pacholky, postihujeme i majetkové poměry stejně jako pracovní aktivity. Přiblížení jsou aktéři sexu různých profesních skupin, místa „činu“, související sexuální praktika, jejich následky a také trestní postihy za sexuální přečiny (zejména nevěru a cizoložství).

Dozajista zajímavě zní autorovo konstatování, že při studiu sexuálních deliktů se poměrně zřídka setkáváme s postoji představitelů katolické církve, což nelze říci o předchozím předbělohorském období. Na teritoriu třeboňského panství jednoznačně existovala převaha světského „ramena“ na úkor místních farářů; ti byli žádáni jen v některých případech o expertní

stanovisko. Podle autora to svědčilo o celkové struktuře panství, kde tamní církevní správa byla vytěsňena světskou správou.

Studium sexuálních vztahů i deliktů v době „temna“ (1660–1770) nabídlo autorovi jedinečnou možnost postihnout v nové, často nečekané perspektivě nejen jeden segment života převážně mladší venkovské společnosti raného novověku. Tato společnost zde není chápána jako beztvářá vrstva ovládaných lidí s nejasnými či fatálně řízenými osudy. Naopak. Dané téma nabídlo množství často jedinečných osudů jednotlivců v době překračující jedno století. Východiskem bylo sexuální chování muže a ženy na jihu Čech v prvním století působení Schwarzenberků v tomto regionu. Přitom primárním hlediskem byly skutky někdejších aktérů sexuálních interakcí, nikoli jejich případný postih. Měli jsme možnost poznat, že nejen jeden sexuální delikt nebyl při jeho následném vyšetřování vůbec potrestán. Zvolenou metodou mohl Čechura daleko komplexněji, vzhledem k právním, správním, sociálním stejně jako demografickým či finančně orientovaným okolnostem, představit pohled na život tehdejších venkovanů. Prvořadá pozornost byla samozřejmě věnována otázkám točícím se kolem sexu, které se vynořovaly v případech žen všeho věku. Celkově lze konstatovat, že rozsah sexuálních aktivit venkovského obyvatelstva v sledovaném reprezentativním vzorku byl bezpochyby značný. Ukázalo se, že člověk z konce 17. a z první poloviny 18. století a člověk z počátku 21. století může mít leccos společného.

František Čapka

HLAVÁČKA, Milan – CIBULKA, Pavel a kol.: *Sociální myšlení a sociální praxe v českých zemích 1781–1939*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2015. 635 s.

Sociální otázka podle naučných encyklopedií vyjadřuje především nedostatek životně důležitých předmětů, jako potravin, přístřeší či oblečení, a dále pak v přeneseném slova smyslu obecně takový hendikep, který ohrožuje kvalitu života člověka. Jedná se tedy o definici, která má svůj „domovský“ původ v klasickém liberalismu a křesťanském humanismu, zdůrazňující a propagující zachování fyzické existence člověka jako zásadní nutnost. Sociální otázka byla nejdříve vázána jen k městskému, případně jinak aglomerovanému obyvatelstvu. V českých zemích byla evidována zhruba od poloviny 19. století, tedy byla spjata s liberální érou a s rozvojem továrního kapitalistického podnikání jako důsledek průmyslové revoluce.

Je jisté dobře, že v poslední době stoupá v české historiografii zájem o dějiny sociálního myšlení a sociální praxe, tedy tematiky, která se dostala po roce 1989 na okraj zájmu našich historiků, politologů a filozofů. Vždyť její společenská každodenní aktuálnost vyplývá především z historického poznání, že chudoba a s ní spojené společenské pohyby nejsou jen záležitostí okrajových skupin společnosti, kterých se to bezprostředně dotýká, ale vždy měla a také v současnosti má charakter masového strukturálního problému. Vždyť je zejména úkolem dnešních historiků upozorňovat současnou společnost nejen na způsob fungování nedokonalých minulých modelů řešení chudinských společensko-ekonomických problémů, ale i na možná východiska řešení těchto palčivých sociálních problémů v různých ekonomických, kulturních a sociálních prostředích dneška. A o to se představená monografie pokouší.

Podílí se na ní pět autorů, kteří ji v úvodu charakterizují „jako přehlednou příručku, která přináší základní informace o chudinském a sociálním zákonodárství“. Tento záměr splňují především první dvě kapitoly. Vstupních zhruba sto stran přináší přehlednou analýzu opatření, institucí a představ zaměřených na boj s chudinou v českých zemích, počínaje vznikem ústavů pro chudé,

tj. od posledních dvou desetiletí 18. století až do proměny chudinství v sociální politiku, tedy do prvních desetiletí 20. století. Jejich autor Milan Hlavačka musel vzhledem ke státoprávnímu napojení českých zemí na vídeňské politické a dynastické centrum nejen respektovat dobové státoprávní svazky, nýbrž také sledovat celkové společné tradice a zvláštní chudinské a sociální zákonodárství, které bylo z těchto tradic a vzorů odvozeno. Zároveň autor upozorňuje, že v jednotlivých zemích Koruny české se péče o chudé vyvíjela po roce 1860 odlišným způsobem a že v důsledku národnostní diferenciacce byly zaváděny i „nerakouské“ modely chudinské péče. Podle tohoto data je zdůrazněna skutečnost, že na přelomu 19. a 20. století se chudinství a dělnická otázka proměňuje v sociální otázku, která měla již preventivní ofenzivní i pedagogické defenzivní cíle. Jednalo se již o komplexní a členitou snahu, jež v sobě obsahovala a dodnes obsahuje chudinskou péči včetně péče o mládež. Závěrečných zhruba deset stran je poměrně torzovitě zpracováno a nechá nás jen nahlédnout do meziválečného dvacetiletí první republiky.

Propracovanější, i když jen od druhé poloviny 19. století, se jeví navazující druhá kapitola Jiřího Pokorného představující stručný přehled chudinského a sociálního zákonodárství. Ukazuje se, že byť většina zákonů měla sociální cíle i dopady, určitá část legislativy byla speciálně zaměřena na řešení bezprostředních sociálních problémů; zejména šlo o chudinské zákony, které se přímo dotýkaly chudých. Ty se pak snažily zajistit těmto osobám určité existenční minimum a vymezovaly jejich místo v obci (nebo spíše na okraji obce). Jiná část tohoto zákonodárství byla spíše zaměřena represivně nebo se snažila o to, aby ti jedinci, kteří se ocitli v nesnázích (ať z dělnických nebo maloživnostenských vrstev), nepropadli do chudoby; jednalo se o zákonodárství dělnické a sociální. Obě dvě tyto linie byly vzájemně provázány. Co postrádáme v nejstarší sledované části, je naopak kvalitně zpracováno pro závěrečné období, tedy pro léta první republiky.

Následující dvě poměrně rozsáhlé části jsou zaměřeny na konkrétní příklady uplatňování chudinské a sociální péče v určitém specifickém prostředí dvou největších českých měst. Olga Fejtová se zaměřila na proces přeměny chudinské péče v sociální péči v Praze v období od 19. století do první poloviny 20. století. Na tomto příkladě názorně demonstrovala snahu vedení města o zlepšení chudinské organizace jednak soustředěním péče i jejího finančního zázemí do rukou městské správy, a jednak zajištěním evidence chudých zabezpečením jejich výchovy k práci, respektive k měšťanské etice. Do koncepce chudinské politiky začaly pronikat požadavky reflektující v některých případech podobu budoucí moderní chudinské péče, včetně státní politiky. Na závěr mohla autorka konstatovat, že pražskou sociální péči se podařilo převést v prvním desetiletí republiky na plně profesionální základ, takže původně víceméně pasivní chudinská politika Prahy nabyla ve 20. letech podobu aktivní komunální sociální politiky.

Možnost jisté vzájemné konfrontace nabízí navazující studie Pavla Cibulky, který zpracoval vývoj potýkání se s chudobou v hlavním městě Moravského markrabství – v Brně – od osvícenství až do počátku první světové války. Brno bylo v tomto období svou velikostí, počtem obyvatel i průmyslovým potenciálem lákavým cílem chudých ze širokého okolí, kteří se právem domnívali, že by zde mohli počítat s milosrdenstvím brněnských obyvatel. Autor se představil coby dokonalý znalec pramenů a dílčí literatury, takže po stránce faktografické si čtenář „přijde na své“. Šíře záběru pokryla všechny hlavní i dílčí okruhy sledované tematiky. Podstatou tvořícího se sociálního systému brněnské obce byla součinnost dobrovolné a veřejné péče, přičemž podíl městských institucí na zabezpečování tohoto systému neustále rostl, takže před první světovou válkou obec spravovala či podporovala komplikovaný systém sociální péče; ve městě byly učiněny první institucionální a právní kroky k vytvoření promyšlené sociální sítě.

Nad zařazením poslední studie z pera Pavla Beka lze (mírně řečeno) vyslovit pádné rozpaky. Už svým nadměrným rozsahem (přes 160 stran), který překračuje průměr ostatních studií (okolo 100 stran), ale zejména pak vlastním obsahem, jenž nekoresponduje s předchozími texty, takže

se vymyká úvodní charakteristice – „přehledová příručka“. Její zaměření na podnikový pojišťovací systém na železnici je možné ještě „strávit“, ale o zařazení několikastránkových (málo účelných a složitě vypovídajících) tabulek dokumentační povahy penzijního hospodaření lze v publikaci tohoto zaměření vážně pochybovat.

Nakonec však pozitivní hodnocení celé monografie převažuje. V případě zamýšleného pokračování podobných sborníků k problematice chudinské péče a sociální politiky vůbec by dozajista prospělo, aby toto navýsost žádoucí a potřebné téma bylo lépe koncepčně připraveno. Celý způsob pojetí sociální politiky by si to jistě zasloužil.

František Čapka

LENDEROVÁ, Milena – HALÍŘOVÁ, Martina – JIRÁNEK, Tomáš: *Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918. Praha-Litomyšl: Paseka, 2015. 277 s.*

Třebaže se válečné události let 1914–1918 českých zemí bezprostředně nedotkly, válka zasáhla životy dětí nebyvalou měrou: otcové odešli na frontu, reálné příjmy rodin stále klesaly, nedostatek životních potřeb si vynutil zavedení přidělového systému. Děti se seznámily se zavedenými chlebkami, moučenkami, s poukázkami na uhlí, kartami na mléko. Školní vyučování bylo stále častěji přerušováno, což bylo způsobeno jednak rukováním učitelů na frontu, a jednak nedostatkem uhlí a dřeva v zimním období k otopu tříd. Ke konci války se na mnohých školách už skoro neučilo, protože třídy zabrali k ubytování váleční běženci; závěrečné měsíce tohoto válečného konfliktu byly poznamenány zhoubnou španělskou chřipkou.

Autoři si položili několik stěžejních otázek k hledání obrazu válečné každodennosti školních dětí ve věku od 6 do 14 let, což podle platného rakouského zákonodárství byla věková hranice ke vstupu dítěte do světa dospělých. Připomeňme si je: Jak dolehly válečné události na rodinu?, Jak na děti působila škola vtažená do válečného soukolí?, Jak děti čelily zesílenému tlaku rakouského patriotismu?, Jak se vyrovnávaly obecnému nedostatku životních potřeb, hladu, zimě, uvolněné morálce?, Jaký byl dětský svět na okraji společnosti uprostřed války?, Jak to bylo se stavem jejich zdraví? Odpovědi najdeme v osmi kapitolách této publikace, doplněné dvěma mikrohistorickými exkurzemi. Jejich struktura je dána základní skutečností: válka přinesla úpadek všech dosavadních hodnot, degradaci všeho pozitivního, co postupně přineslo dětem 19. století (i když mnohdy složitě prosazované), jako pevně organizované a strukturované národní školství, jasně stanovený školní rok, pravidelnou výuku, základy předškolního vzdělávání, institucionální péči o batolata a kojence, relativně dostupné lékařské ošetření, omezování dětské práce, a hlavně prosazující se přesvědčení, že dítě není zmenšeninou dospělého, ale autentickou bytostí vyžadující specifické zacházení. To vše válka popřela. Zacházení s dětmi se vrátilo o několik desetiletí zpět. Slogan „Vše pro dítě!“, vyslovený mocnářem Františkem Josefem I. v roce 1908, se stal ve válečných letech krutou ironií, prázdným heslem.

Vzniklý barevný a silně emocionálně podbarvený text nevznikal snadno. Vedle bohatého pramenného materiálu z centrálních archivů, z pamětních knih školní a obecní proveniencí, včetně drobných spisků a memoárových tisků, provedli autoři důkladnou heuristiku dobové časopisecké literatury a analýzu školních učebnic, především slabikářů a čítanek, které vznikly ve druhém roce války. Jen to jim umožnilo představený obraz života dětí za války přiblížit reálnému popisu nadekretované linie výchovy a vzdělávání na školách: snaže vnutit mladé generaci, že válečný konflikt byl Rakousko-Uhersku nucen. Na školách provozované žlutočerné vlastenectví prostřednictvím výuky mělo akcentovat lásku k císaři a jeho rodu,

k výchově ve vojenskou chrabrost. Už 7. září 1914 vydalo ministerstvo kultu a vyučování pokyny, které pak zemská školní rada rozpracovala a 19. září t. r. zveřejnila: pěstovat v žácích vlastenecké city, lásku k panovníkovi spolu s myšlenkou svornosti. V tomto duchu pak probíhala praktická stránka zapojení dětí do válečné krachující ekonomiky, jejich psychická mobilizace, ideologizace volnočasových aktivit a začlenění dětí do vytvářeného válečného systému shánění základních životních potřeb. V připojených vzpomínkách dětí na válečná léta vedle občasných dětské hravosti převažuje vše zlé, co musely zažít. Děti se více naučily tvrdě pracovat a být vytrvalými, ale také se naučily toulat, krást, lhát a rozlišovat dvojí pravdu – tu „naši“ a tu „jejich“.

Osudy dětí za 1. světové války se odvíjely v konkrétních souřadnicích politického, hospodářského a sociálního vývoje válečného státu. Občanský život v českých zemích ustrnul na mrtvém bodě. Stupňující se ekonomické problémy, podřízení celého hospodářství potřebám války, zásobovací chaos – to vše doléhalo na všechny věkové skupiny obyvatelstva, zejména pak na děti.

František Čapka

VAŠKŮ, Zdeněk: *Hold slunci, dešti, půdě a pluhu. Pranostikon. Praha: Academia, 2014. 1180 s.*

V široké oblasti lidové duchovní kultury zaujímají zcela jedinečné postavení pranostiky. Představují pozoruhodné autentické doklady praktických postojů někdejších lidských společností k světu a k okolí života člověka. V širším slova smyslu se pranostikami rozumí krátké, srozumitelné, snadno zapamatovatelné útvary lidové slovesnosti, které obsahují metaforicky či přímo formulované poznatky, zkušenosti a zásady, jejichž posláním je umožnit člověku na dané hospodářské úrovni společnosti a společenského vědomí lépe se orientovat v okolním hmotném světě společenských vztazů, především při praktické výrobní činnosti, ale i při událostech důležitých pro existenci jak společenství, tak jednotlivce. Pranostiky nejsou jen strohými lapidárními formulacemi empirických poznatků a názorů či zobecněnými technologickými pokyny. Jako působivé svěbytné folklorní útvary jsou také nositeli silného uměleckého akcentu.

Anotovaná rozsáhlá publikace obsahuje výběr necelých 75 % pranostik z autorova archivu, aby čtenář mohl získat ucelenou představu o tomto žánru lidské slovesnosti. Vedle toho vychází text z hodnocení značného množství publikovaných i dosud nepublikovaných rukopisných pramenů, materiálů a údajů, archivních dokladů, kronikářských záznamů i z víceméně soustavného zhruba padesátiletého pozorování autora i pamětníků. Vybrané pranostiky jsou seřazeny v chronologickém pořadí podle vazby k jednotlivým dnům či obdobím v roce podle zásad současné kalendářní chronologie, kterou však staří Čechové neznali; veškeré datování totiž prováděli bez ohledu na měsíce, jen podle křesťanských svátků určité doby. Pozůstatkem tohoto způsobu datace, který byl u nás používán přibližně do první čtvrtiny 17. století, je také fixace jednotlivých pranostik na kalendářní svěťce a pamětní dny, případně středověké dělení na tzv. suché dny (čtyřikrát do roka se opakující třídní půsty, vždy ve středu, v pátek a v sobotu). Vznikl tak zajímavý dokument kaleidoskopického uspořádání s vysokou vypovídací hodnotou: historicko-hospodářskou, klimatickou, meteorologickou, ekologickou, etnografickou a kulturně historickou. Jednotlivé ukázky pranostik jsou různého stáří, rozdílné hodnoty a váhy, rozmanitosti barev, lesku i působivosti tvarů a především odlišné úrovně výsledného opracování. Je to přehlídka složitých smyslových kompozic přimykajících se tím nejtěsnějším způsobem k materiálům a duchovním podstatě krajiny.

Jak napovídá název, kniha se zaměřuje na jeden z nejpozoruhodnějších úseků široké oblasti lidové slovesnosti. Jsou to právě pranostiky, které dokládají našimi předky slovně formulované a dobově ověřené svědectví míry poznání a interpretace výrazných přírodních a společenských jevů. Pozorný čtenář jistě potvrdí, že každá pranostika představuje svébytný účelově vzniklý informační celek, který se vždy rodil na rozhraní známého s neznámým, jejich vzájemnou konfrontací. Informace, které uchovává a přenáší, jsou zpravidla obsahově značně zhuštěné, nikoliv však na úkor srozumitelnosti a názornosti. Po dlouhou dobu pranostiky vznikaly a rozšiřovaly se bez písemné fixace, pouze tradovaným ústním podáním, jsou tedy (řeceno dnešní terminologií) typickým představitelem orální lidové duchovní kultury, šířené ústním podáním. Byly předávány a formulovány pouze v určitém dialektu (nářečí), které bylo příznačné pro jistou geografickou oblast. Zároveň v sobě jako v zrcadle odrážely dobu i kolorit místa svého vzniku.

Jádrum práce jsou kapitoly 2–13, které jsou zaměřeny na pranostiky výročního cyklu, tedy probíhající od ledna do prosince, a to vždy ve stejných oblastech: – Hospodářský a pranostický výklad názvů toho kterého měsíce v roce, – Pranostiky k uvedenému měsíci, – Zemědělská práce našich předků v měsíci. Poslední část každé z těchto kapitol podhaluje hospodářské pozadí vzniku převážné většiny pranostik vzniklých v období úhorových soustav hospodaření. První kapitola kromě obecných pojednání obsahuje také důležitá vysvětlení v knize běžně používaných výrazů a jevů, které jsou pro tuto oblast lidové slovesnosti příznačné, a výklad i definice klíčových pojmů a odborných názvů z disciplín a oborů, jež úzce souvisejí s popisovanou tematikou. Poslední 14. kapitola je věnována dříve velice významné metrologické oblasti: pranostice krátkodobého počasí.

Kniha je určena všem generacím široké čtenářské obce, zejména (domnívám se) svou originalitou by měla oslovit dnešní mladou generaci, která si jen mlhavě dokáže představit každodenní zaběhlý řád, tvářnost, životní podmínky a styl někdejšího venkova, idylického a zároveň i tvrdého. Předložených zhruba 10 tisíc pranostik a lidových hospodářských „pravidel“, navíc s vysvětlujícím komentářem i nezbytnou kulisu jejich dobového hospodářského zázemí, sestavených desítkami generací našich předků, můžeme směle označit za svérázný a věrný odraz projevu hmotného, sociálního a duchovního života lidu v českých zemích, za jednu výseč z dějinného odkazu jeho kulturního dědictví a duchovního myšlenkového bohatství.

František Čapka

PAVLÍK, Jiří: *Otakar Červený, mecenáš československých legií v Rusku. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. 172 s.*

Sté výročí vypuknutí Velké války se stalo příležitostí k připomenutí těch zahraničních krajanů, kteří se podíleli na organizování českého protihabsburského odboje v dohodových zemích. Jedním z nich byl Otakar Červený z Kyjeva, který se hned v srpnu 1914 postavil do čela Rady Čechů v Rusku, která si vytyčila úkol s ruskou pomocí osvobodit české země včetně horních Uher (Slovenska), získat pro ně nezávislost, a to v úzkém hospodářském (celním) a vojenském spojení s Ruskem v čele se slovanským panovníkem. Součástí proponovaného státu měla být i Vídeň, vzhledem k tamní početné české menšině, případně i obě Lužice. Na druhé straně ruští Češi nenáročovali Poláky osídlenou východní část rakouského Slezska.

Spory mezi jednotlivými českými koloniemi v Rusku, respektive jejich představiteli, zvláště mezi Petrohradem a Moskvou a Petrohradem a Kyjevem, ovšem Červeného natolik znechutily, že na ustavujícím 1. sjezdu Svazu českých spolků na Rusi v Moskvě v roce 1915 předal své pravomoci nově zvolené správě Svazu vedené petrohradským činitelem Bohumilem Čermákem.

Otakar Červený spolu se svou manželkou Marií se omezili na působení v českých spolcích v Kyjevě a snažili se minimalizovat vzájemné spory mezi petrohradskou správou Svazu a vojenskou komisí sídlící v Kyjevě. Červený, který vedl kyjevskou filiálku rodinné firmy na hudební nástroje sídlící v Hradci Králové, byl tedy nejenom mecenášem, který finančně podporoval české odbojové hnutí, ale také jeho schopným a rozvážným organizátorem. V jeho domě probíhaly porady českých činitelů, dočasně zde bydlel i T. G. Masaryk, hostinské pokoje byly dány k dispozici raněným českým vojákům, zvláště po bitvě u Zborova.

Autor sleduje i osudy rodiny Červených po bolševické revoluci v Rusku, kdy se na Ukrajině střídaly různé vlády, což prakticky znemožňovalo podnikatelskou činnost Otakara Červeného. Definitivní uchopení moci bolševiky vedlo ke konfiskaci jejich majetku, což rodinu nutilo usilovat o návrat do staré vlasti. To se nakonec s pomocí T. G. Masaryka podařilo a sedmdesátiletý Otakar Červený byl zaměstnán v Úřadu pro zahraniční obchod.

Podobné biografie bychom uvítali také o ostatních představitelích ruských Čechů v době Velké války, jako byli Červeného nástupci Bohumil Čermák, dr. Václav Vondrák a dr. Václav Girska.

K drobným nepřesnostem patří např. jméno ruského ministra zahraničí Sergeje Sazonova (ne Sazanov). Věnceslav Švihovský se nestal novým redaktorem Ruského Čecha (s. 59), který vycházel v letech 1906–1908, kdy Švihovský byl v Paříži, kde mj. seznámil Edvarda Beneše s jeho pozdější manželkou Hanou Vlčkovou. Ruský Čech a Čechoslovan nevycházely současně (s. 63), protože Čechoslovana založil Švihovský až v roce 1911.

Jaroslav Vaculík

ZYCHOWICZ, Piotr: *Pakt Piłsudski – Lenin*. Poznaň: REBIS, 2015. 472 s.

Autor je publicistou, který se věnuje evropské politice 20. století. Byl novinářem v deníku Rzeczpospolita, v současnosti je vedoucím redaktorem měsíčníku Historia Do Rzeczy. Jeho bestseller *Pakt Ribbentrop – Beck*, který vydalo stejné vydavatelství v roce 2012, vyvolal diskusi, zda se v roce 1939 nemělo Polsko dohodnout s Třetí říší. V následujících publikacích *Obłędzie 44* (2013) označil Varšavské povstání za kolektivní sebevraždu v zájmu Stalina a *Opcia niemiecka* ukázal profily polských „kandidátů na Quislingy“, kteří většinou přinejmenším nebyli zrádci.

Přísně vzato nejde o historickou monografii, protože postrádá poznámkový aparát. Obsahuje ale obsáhlou bibliografii a jmenný rejstřík. Kromě úvodu a názvu se dělí na čtyři části, z nichž první je nazvána *Anton Děnikin*, druhá *Petr Wrangel*, třetí *Rižská ostuda* a čtvrtá *Holocaust Poláků*.

Zychowicz zaujímá stanovisko, že během bojů v letech 1919 a 1920 mohli Poláci dvakrát dobýt Moskvu a svrhnout bolševický režim. Museli by ale uzavřít příměří s bílými ruskými generály, nejprve Antonem Děnikinem a poté Petrem Wranglem. Ale Józef Piłsudski tuto možnost odmítl, protože se domníval, že bílé Rusko, které hlásalo nedělitelnost carské říše, je nebezpečnější než bolševici, kteří do Ruska vnesou jen chaos. Autor poukazuje na ideovou blízkost bolševiků a polských socialistů (PPS), kteří za cara společně trpěli na Sibiři, sympatie polské levice k bolševické revoluci a také únavu polské společnosti po šesti letech války. Nejednotný postup proti bolševikům ovšem byl katastrofální omyl, protože Poláci tak umožnili likvidaci ruských nacionalistů, upevnění bolševického režimu a zároveň propásli možnost obnovy Polska v hranicích před prvním dělením v roce 1772.

I když Polsko vyhrálo varšavskou bitvu v roce 1920, válka fakticky skončila, ale dle autora anotované knihy, porážkou, neboť řížský mír z roku 1921 ponechal bolševikům polovinu území někdejší Rzeczypospolité s 1,5 milionem Poláků. Odpovědnost dává především polským národním demokratům, kteří prosazovali Polsko v jeho více méně etnických hranicích, s minimálním počtem příslušníků nepolských národností, především Bělorusů a Ukrajinců. Také Piłsudski po ústupu z Kyjeva ztratil odvahu na opakování dalšího většího tažení na východ.

Ztráta území na východ od řížské hranice ovšem měla nedozírné následky pro majetek a životy tamních Poláků, kteří se stali obětí rudého holocaustu. Na místě původně uvažované federace Polska, Litvy a Ukrajiny vzniklo malé Polsko, které v budoucnu nemohlo čelit dvěma velmocem na své západní a východní hranici. To se ukázalo v září 1939. Polsko se nestalo subjektem, ale objektem dějin, což znovu pocítilo v roce 1945 v Jaltě.

Publikace ukazuje, že komunismus mohl být zničen společnými silami Poláků a bílých Rusů již v letech 1919–1920. Piłsudski mohl změnit budoucnost nejen Polska a Ruska, ale celé střední a jihovýchodní Evropy a jihovýchodní Asie. Kniha obsahuje odvážné závěry, které se ale přidrží faktografie.

Jaroslav Vaculík

BARON, Roman – MADECKI, Roman a kol.: *Česká polonistická studia: tradice a současnost (filologie – historie – politologie – právo)*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2014. 620 s.

Češi a Poláci jsou dva národy, které spolu sousedí od příchodu těchto národností na jejich dnešní teritoria. Během celých těchto dějin se vzájemně ovlivňují, střídají se přitom období vzájemné spolupráce a větších nebo menších konfrontací. Oba národy jsou si v řadě ohledů velmi blízké a sdílejí podobné historické zkušenosti. Z výše uvedených skutečností je logické, že se tyto národy o sebe vzájemně zajímají. Tomu, čemu byla věnována pozornost v českých polonistických studiích (konkrétně v oborech filologie, historie, politologie a právo), se věnuje recenzovaná publikace. Připravil ji kolektiv více než čtyř desítek českých, polských a slovenských autorů pod vedením Romana Barona a Romana Madeckého. Vzhledem k uvedené oborové rozmanitosti má publikace interdisciplinární charakter. Kolektivní monografie se snaží postihnout dosavadní vývoj českých polonistických studií a jejich současný stav. Jedním z cílů publikace je podle autorů přispět k česko-polskému poznávání.

Publikace je rozdělena do čtyř základních kapitol. Vzhledem k zaměření časopisu budeme věnovat pozornost zejména těm kapitolám, které se věnují oblasti historiografie. Kapitola první je nazvána Tradice a výzvy českých polonistických studií. Tradicím českých polonistických studií počínaje národním obrozením a konče současností věnují pozornost editoři knihy Roman Baron a Roman Madecki. Připomenuty jsou významné osobnosti z této oblasti, překlady polských děl, slovníky, mluvnice, významné práce české polonistiky, syntézy, konference a polonistika na univerzitách. Zajímavý přehled o českém bádání o dějinách Polska na prahu třetího tisíciletí podává Jaroslav Pánek. Čtenáře seznamuje s tématy, autory a pracovišti, které se u nás věnují polským dějinám. Podrobně rozebírá tematické zaměření dosavadních prací. Konstatuje, že důraz byl kladen zejména na dějiny regionů u hranic s naším státem (Slezsko, Kladsko). Autor připomíná také vznik časopisu Czech-Polish Historical and Pedagogical Journal v roce 2010 na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Kromě pohledu na současnost shrnuje také česká bádání o dějinách Polska v minulosti.

Druhá kapitola je věnována studiím věnujícím se současné české jazykovědné a literárněvědecké polonistice. Pozornost zaměříme zejména na třetí kapitolu, obsahující studie z oblasti české historiografie, věnující se dějinám Polska. Miloš Řezník zde zaměřil pozornost na připravovanou českou syntézu polských dějin a její koncepci (rekapitulace stavu českého bádání o polských dějinách, zaměření syntézy, její koncepce, pojetí a cíle, obsahové zaměření, chronologický rozsah a teritoriální vymezení). Marek Ďurčanský poté popisuje stav výzkumu v posledních dvou dekadách (od konce 80. let minulého století) a výhledy do dalších let v oblasti zkoumání česko-polských vědeckých kontaktů v 19. a 20. století. Snaží se přitom o nastínění základní typologie (formy výzkumů) a trendů. Připomíná např. edice pramenů k dějinám česko-polských vědeckých kontaktů, pozornost věnuje také institucionálnímu zajištění tohoto typu výzkumů. Dalším ze sledovaných témat jsou československo-polské vztahy za druhé světové války a jejich historiografická rekapitulace posledního desetiletí. Tomuto tématu se věnuje Jan Němeček, který podává historiografický přehled popisovaných témat z této oblasti, významných osobností věnujících se této problematice, děl (včetně edicí a memoárů), která o ní byla napsána a konferencí, které jí byly věnovány.

Následuje svým charakterem oproti předcházejícím odlišná, ale zároveň zajímavá studie. Petr Blažek v ní zaměřil pozornost na festival československé nezávislé kultury konaný v listopadu roku 1989 v polské Vratislavi. Autor přibližuje stav výzkumu spolupráce českých a polských disidentů (např. další setkání disentu), jejímž vyvrcholením byl právě popisovaný festival. Čtenář je seznámen s přípravami festivalu, zde vystupujícími umělci (folkový festival) a dalším programem (např. promítání českých filmů), represivními opatřeními československých úřadů na státních hranicích proti vybraným představitelům opozičního hnutí, spoluprací české Státní bezpečnosti s polskými kolegy, důstojníky a tajnými spolupracovníky Státní bezpečnosti na festivalu nebo s činností Polsko-Československé Solidarity. Autor další kapitoly Jaroslav Vaculík věnuje pozornost české literatuře o Čechách v Polsku. Popisuje tuzemské studie o Čechách v Kladsku, Ratibořsku a Hlubčicku, Haliči, Volyni i o protestantských exulantech. Přiblíženy jsou stěžejní myšlenky popisovaných textů. Jedná se o zajímavý text představující stručný a výstižný přehled o tom, co bylo o Čechách v Polsku dosud napsáno.

Dalším sledovaným tématem jsou Poláci na Těšínsku (v československé části tohoto území) do roku 1938. Autorem studie je Dan Gawrecki, který připomíná názory české historiografie a publicistiky na toto téma. Přibližuje syntézy, které se zmiňovaly o sledovaném tématu, literaturu zabývající se konkrétními problémy regionu, věnuje se také metodologickým problémům problematiky (např. vymezení regionu). Autor postupuje chronologicky, tento postup kombinuje s tematickým přístupem (diskutuje nejzávažnější témata z dané problematiky – např. otázka jazyka a národnosti obyvatelstva tohoto území v dosavadní literatuře, česko-polská spolupráce, konfrontace, světová válka a spor o hranice mezi světovými válkami). Kromě popisu zmínek v dosavadní literatuře se autor snaží také o formulaci stanovisek, úvah a námětů. Popisovanou literaturu tak zasazuje do kontextu, popisované zmínky hodnotí a diskutuje (např. názory v české versus polské a příp. také německé literatuře). Nastíněny jsou také potřeby dalšího směřování výzkumu.

Autorem další studie je Petr Kaleta, který sleduje české příspěvky o západoslovanských Kašubech po roce 1945. V rámci tohoto textu jsou představeni hlavní čeští badatelé, kteří se věnovali nebo věnují Kašubům a kašubské problematice v různých odvětvích slavistiky, přiblíženy jsou také české časopisy a sborníky věnující se této problematice. Autor shrnuje stav českého výzkumu v této oblasti a nastiňuje další badatelské úkoly. Následuje studie Mečislava Boráka, zabývající se polskými aspekty v programu středoevropských studií Slezské univerzity v Opavě. Autor popisuje studijní programy, diplomové a disertační práce, publikace a projekty

věnující se polské tematice. Kniha neopomíná ani dějiny Polska v současné slovenské historiografii – výzkumu polských dějin v slovenské historiografii v letech 1993–2013 věnuje pozornost Lubica Harbuľová. Nastíňuje, která témata a období z polských dějin byla na Slovensku v tomto období sledována, připomíná významné práce (tyto práce komentuje) a hodnotí současný stav výzkumu. Pozornost věnuje také slovensko-polským oborovým komisím a jejich aktivitám. Autorka konstatuje nárůst zájmu o problematiku ve slovenském dějepisectví, tento zájem je ale tematicky nevyrovnaný (soustřeďuje se zejména na období středověkých dějin a období dějin 20. století, převahu má zpracování slovensko-polských bilaterálních vztahů, samotné dějiny Polska jsou slovenskými historiky zpracovány minimálně).

Kapitola čtvrtá je poté věnována současné české komparativní politologii a právní vědě ve vztahu k Polsku. Publikace obsahuje také medailony významných českých slavistů a polonistů, obrazové přílohy, nechybí také shrnutí v polštině a angličtině, seznam zkratk, seznam použitých pramenů a literatury a jmenný rejstřík.

Recenzovaná publikace je uceleným přehledem o tom, co bylo dosud v naší historii, filologii, politologii a právu o Polsku a široce pojatých česko-polských vztazích napsáno. Kromě toho nabízí také výhledy do budoucna. Doufejme, že na takto položeném základě, bude naše věda tato témata náležitě rozvíjet. Tolik žádoucí potřeba rozšiřovat v dnešní integrující se Evropě vzájemnou spolupráci s našimi severními sousedy, se kterými sdílíme mnohé společné zájmy, by měla být založena zejména na vzájemné znalosti sebe samých.

Miroslav Jireček